Inkom 2019-03-28
Dnr 1.6.1-2832/2019

Kommunstyrelsen
Rotel IX

Till berörd remissinstans

Remiss av Institutet för språk och folkminnens rapport Språkcentrum för nationella minoritetsspråk

Remiss från kommunstyrelsen Stockholms stad

Ni ombeds att yttra er över bifogad remiss senast 2019-04-29. Kontakta ansvarig handläggare om ni inte kan svara inom utsatt tid.

Stadsledningskontoret för yttrande senast 2019-05-13.

Ansvarig handläggare är Cindy Falquet. Telefonnummer: 0850829154.

Instruktioner för remissvar

Remissinstanser inom eDok (Stockholms stads ärendehanteringssystem)

- Använd funktionen Svara på remiss för expediering till kommunstyrelsens registratur (KF/KS kansli).
- Använd korrespondensverktyget för att skicka de expedierade handlingarna i Word-format till RIX-remissvar.SLK@stockholm.se.
- Ange diarienummer KS 2019/487 i ämnesraden.
- Bilägg inte remissen.

Övriga remissinstanser

- Skicka remissvaret i PDF-format till kommunstyrelsen@stockholm.se
- Skicka remissvaret i Word-format till RIX-remissvar.SLK@stockholm.se
- Ange diarienummer KS 2019/487 i ämnesraden.
- Bilägg inte remissen.

Remissinstanser

- Stadsledningskontoret
- Kulturnämnden
- Utbildningsnämnden
- Äldrenämnden
- Farsta stadsdelnämnden

Kommunstyrelsen
Rotel IX

Ragnar Östbergs plan 1
Stadshuset
105 35 Stockholm
Telefon
Växel 08-508 290 00
Fax
kommunstyrelsen@stockholm.se
stockholm.se

- Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd
- Södermalms stadsdelsnämnd

Bilagor

1. Följebrev Institutet för språk och folkminnens rapport Språkcentrum för nationella minoritetsspråk, KS 2019/48
2. Institutet för språk och folkminnens rapport Språkcentrum för nationella minoritetsspråk
3. Institutet för språk och folkminnens rapport Språkcentrum för nationella minoritetsspråk

Med vänlig hälsning,

Cindy Falquet
Rotel IX

Regeringskansliet

Remiss

2019-03-18
Ku2019/00160/DISK

Kulturdepartementet

Remiss av Institutet för språk och folkminnens rapport Språkcentrum för nationella minoritetsspråk

Remissinstanser

Arbetsgivarverket

Arbetsgruppen för kväner i Malmfälten

Barnombudsmannen

Civil Rights Defenders

Diskrimineringsombudsmannen

Eskilstuna kommun

Finlandsinstitutet

Finska Pensionärernas Riksförbund i Sverige

Gällivare kommun

Haparanda kommun

Kalix kommun

Kexi – Meän kirjailiat

Kiruna kommun

Telefonväxel: 08-405 10 00

Webb: www.regeringen.se

Postadress: 103 33 Stockholm
Besöksadress: Drottninggatan 16
E-post: ku.registrator@regeringskansliet.se

Landsorganisationen i Sverige (LO)

Luleå kommun

Lunds universitet

Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Länsstyrelsen i Västmanlands län

Malmö kommun

Met Nuoret

Meän Akadeemi

Meänmaa

Nordkalottens Kultur- och Forskningscentrum i Övertorneå

Norrköpings kommun

Pajala kommun

Sametinget

Statens kulturråd

Statens skolverk

Statskontoret

Stockholms kommun

Stockholms universitet

Svenska kyrkan

Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset (STR-T)

Svenskt Näringsliv

Sverigefinländarnas arkiv

Sverigefinländarnas Delegation

Sverigefinska Riksförbundet

Sverigefinska ungdomsförbundet

Sveriges akademikers centralorganisation (SACO)

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)

Södertörns högskola

Tjänstemännens centralorganisation (TCO)

Tornedalsteatern

Umeå kommun

Umeå universitet

Universitets- och högskolerådet

Uppsala kommun

Uppsala universitet

Uusi Teatteri

Västerås kommun

Yrkesföreningen för samordnare för finskt förvaltningsområde

Örnsköldsviks kommun

Övertorneå kommun

Remissvaren ska ha kommit in till Kulturdepartementet **senast den 17 juni 2019**. Svaren bör lämnas i bearbetningsbar form (t.ex. Wordformat) per e-post till ku.remissvar@regeringskansliet.se. Ange diarienummer Ku2019/00160/DISK och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet. Remissinstansens namn ska även anges i dokumentnamnet.

Remissvaren kommer att publiceras på regeringens webbplats.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen i rapporten.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria Svara på remiss – hur och varför (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02). Den kan laddas ner från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Helena Swenzén
Expeditions- och rättschef

Institutet för språk och folkminnen

Språkcentrum för nationella minoritetsspråk

Delrapport

Redovisning av regeringsuppdrag

Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK

Innehåll

Förord **5**

1. Sammanfattning **6**

2. Bakgrund **7**

3. Uppdraget och dess genomförande **9**

3.1 Regeringens uppdrag till myndigheten *9*

3.2 Avgränsningar och prioriteringar *9*

3.3 Tillvägagångssätt *9*

3.4 Samrådsförfarande *10*

4. Nuläge och behov **12**

4.1 Inledning *12*

4.2 Finska *13*

Behov framförda av språkbärare och organisationer 13

4.3 Jiddisch *14*

Behov framförda av språkbärare och organisationer 14

4.4 Meänkieli *15*

Behov framförda av språkbärare och organisationer 15

4.5 Romani chib *16*

Behov framförda av språkbärare och organisationer 16

5. Språkvård och språkrevitalisering **17**

5.1 Definition av språkvård respektive språkrevitalisering *17*

5.2 Institutets nuvarande uppdrag inom språkvård och revitalisering *17*

5.3 Språkcentrum som modell för revitalisering *19*

6. Överväganden och förslag 21

6.1 Inledning 21

6.2 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för finska 22

6.2.1 Huvudman och organisation 22

6.2.2 Styrning och inflytande 22

6.2.3 Uppdrag 23

6.2.4 Geografisk placering 24

6.2.5 Bemanning 24

6.2.6 Budget 25

6.3 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för meänkieli 25

6.3.1 Huvudman och organisation 25

6.3.2 Styrning och inflytande 26

6.3.3 Uppdrag 26

6.3.4 Geografisk placering 28

6.3.5 Bemanning 29

6.3.6 Budget 30

7. Konsekvensanalys 31

8. Kommande utredningsarbete 32

Källor 33

Bilaga 1 34

Genomförda möten och samtal för inhämtande av information och synpunkter 34

Bilaga 2 37

Mottagare av skriftligt samråd om Språkcentrumutredningens förslag gällande finska och meänkieli 37

Bilaga 3 ..... **39**

Inkomna samrådssvar – förslag om språkcentrum för finska respektive meänkieli *39*

Förord

Flera viktiga steg har tagits under senare tid för att förstärka samhällets insatser för de nationella minoriteterna och urfolket samerna. Institutet för språk och folkminnen ser positivt på detta och kan konstatera att behovet av utökade insatser för att säkra de nationella minoritetsspråkens långsiktiga överlevnad och minoritetsspråkstalarnas rättigheter är mycket stort och brådskande.

För oss på Institutet för språk och folkminnen har därför regeringsuppdraget kring inrättande av språkcentrum i finska, meänkieli, jiddisch och romani chib känts både angeläget och ansvarsfullt.

Institutet för språk och folkminnen överlämnar härmed till regeringen en första delrapport där det föreslås att två språkcentrum inrättas inom ramen för myndigheten, ett för finska och ett för meänkieli. Myndigheten avser att återkomma med sina överväganden kring jiddisch och romani chib i den slutrapport som lämnas till regeringen senast den 1 oktober 2019.

Institutet har engagerat Ingrid Johansson Lind som särskild utredare med uppgift att ta fram underlag till rapporter, inhämta synpunkter från berörda och stämma av förslag. Ingrid bistås i arbetet av studentmedarbetaren Kajsa Edholm och de experter som arbetar vid myndigheten.

Den sakkunskap som representanter för de nationella minoriteterna bidrar med till utredningsarbetet är ovärderlig och jag vill rikta ett särskilt tack till de många som engagerat sig för att få till stånd en så väl underbyggd rapport som möjligt inom ramen för vårt uppdrag.

Det är min förhoppning att den delrapport som Isof nu lämnar är ännu ett steg mot att tillförsäkra var och en rätten till sitt språk och sin kultur.

Martin Sundin
Generaldirektör

1. Sammanfattning

Regeringen beslutade den 28 juni 2018 (Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK) att ge Institutet för språk och folkminnen i uppdrag att utreda formerna för hur språkcentrum för finska och meänkieli kan organiseras och utreda förutsättningarna för motsvarande funktioner för jiddisch och romani chib.

I denna delrapport redovisar institutet utredningsarbetets första del som fokuserats på att utarbeta konkreta förslag på hur språkcentrum för finska och meänkieli kan organiseras.

Inledningsvis redogör institutet för nuläge och behov av språkrevitaliserande insatser för de fyra nationella minoritetsspråk som utredningsuppdraget omfattar. Utredningen har även analyserat skillnaden mellan språkvård och språkrevitalisering, redovisat institutets nuvarande uppdrag inom de områdena samt sett över språkcentrum som modell för språkrevitalisering i en minoritetspolitisk kontext.

I förslagsdelen av redovisningen föreslår institutet att språkcentrum för finska och meänkieli inrättas inom ramen för myndigheten. Språkcentrumet för finska placeras i Uppsala medan språkcentrumet för meänkieli placeras på två orter inom förvaltningsområdet, nämligen Kiruna och Övertorneå. För att säkra minoriteternas aktiva medverkan, delaktighet och inflytande över verksamhetens inriktning knyts en styrgrupp med representanter från minoriteterna till respektive språkcentrum. Slutligen redovisas förslag på uppdragens utformning för respektive språkcentrum, bemanning samt budget.

Avslutningsvis redovisas en konsekvensanalys av förslagen samt en redogörelse för det fortsatta utredningsarbetet fram till slutredovisning av uppdraget den 1 oktober 2019.

2. Bakgrund

I propositionen *En stärkt minoritetspolitik (prop. 2017/18:199)* konstaterar regeringen att språk och kultur är kärnan i de nationella minoriteternas identitet. En fungerande överföring av språk och kultur mellan generationer är därför en central uppgift för minoritetspolitiken.

I riksdagsskrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik (skr. 2017/18:282)* anför regeringen vidare att det krävs ett långsiktigt arbete för de nationella minoriteternas språk och kultur, bl.a. genom ett handlingsprogram för bevarande av språken och genom att organiseringen av språkcentrum eller motsvarande funktioner för de nationella minoritetsspråken utreds. Regeringen konstaterar att de nationella minoritetsspråken är en viktig del av såväl identiteten som kulturarvet för de nationella minoriteterna. Utan insatser för att bevara och revitalisera minoritetsspråken upphör de på sikt att existera som levande språk i Sverige och med språken riskerar även stora delar av identiteten att försvinna för de individer som tillhör de nationella minoriteterna. Stora kulturella värden och unik kunskap är integrerade i minoritetsspråken. Om de dör ut riskerar även betydande delar av de nationella minoriteternas kulturarv gå förlorade för kommande generationer. I skrivelsen till riksdagen gör regeringen därför bedömningen att det är nödvändigt att fortsatt vidta åtgärder för att bryta den pågående språkbytesprocessen, om de nationella minoritetsspråken ska kunna bestå och utvecklas som levande språk.

I delbetänkandet *Nästa steg? Förslag om en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)*, av *Utredningen om en stärkt minoritetspolitik*, har utredaren bedömt att språkcentrummetodiken är ett väl fungerande verktyg för att åstadkomma språkrevitalisering. Modellen med språkcentrum för språkrevitalisering har sedan 2010 praktiserats inom det samiska förvaltningsområdet med Sametinget som huvudman. Inom ramen för utredningen genomfördes en utvärdering av samiskt språkcentrum (Leena Huss, 2017). Utredaren konstaterar att samiskt språkcentrum utgjort ett nödvändigt och värdefullt bidrag till revitaliseringen av sydsamiskan.

I den förstudie som initierades av Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska* (Leena Huss och Kaisa Syrjänen Schaal, Ku2015/02857/DISK) föreslås att språkcentrum för finska och meänkieli ska inrättas. I delbetänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)* framför utredaren att behovet av revitalisering av jiddisch och romani chib är minst

lika stort som för finska och meänkieli, men anför att det för dessa språk ännu inte finns någon förstudie eller liknande underlag.

I riksdagsskrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik* framförde regeringen sin avsikt att uppdra åt Institutet för språk och folkminnen att utreda förutsättningarna för att organisera språkcentrum eller motsvarande funktioner för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib.

3. Uppdraget och dess genomförande

3.1 Regeringens uppdrag till myndigheten

Regeringen beslutade den 28 juni 2018 (Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK) att ge Institutet för språk och folkminnen i uppdrag att utreda formerna för hur språkcentrum för finska och meänkieli kan organiseras och utreda förutsättningarna för motsvarande funktioner för jiddisch och romani chib.

I uppdraget ingår att analysera alternativa förslag till språkcentrum som kan bidra till språkrevitalisering och en fungerande överföring av språk och kultur mellan generationerna. I uppdraget ingår även att göra kostnadsberäkningar och konsekvensanalyser av myndighetens förslag, inklusive personella konsekvenser.

Institutet ska i genomförandet av uppdraget samråda med de berörda nationella minoriteterna och inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer, däribland Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholms län.

3.2 Avgränsningar och prioriteringar

Språkcentrumuppdraget passar väl in i institutets generella uppdrag inom området nationella minoriteters språk och kultur. Både språkvård och kultur tangerar naturligt utredningsuppdraget men myndigheten har i första hand fokuserat på frågan om språkrevitalisering. I utredningens första del som redovisas i denna delrapport, har informationsinhämtning skett från samtliga fyra språk inom utredningsuppdraget. Institutet har dock i delrapporten prioriterat framtagandet av konkreta förslag om former för språkrevitalisering och samråd kring dessa, för finska och meänkieli. Förslag på åtgärder för jiddisch och romani chib återkommer institutet till i den slutrapport som ska lämnas till regeringen senast den 1 oktober 2019.

3.3 Tillvägagångssätt

Institutet har som utredare och samordnare av uppdraget anlitat tidigare generaldirektören vid institutet, Ingrid Johansson Lind. I utredningsarbetet har även studentmedarbetaren Kajsa Edholm deltagit, liksom samordnaren för nationella minoritetsspråk Anna Gezelius. Även språkvårdarna i de berörda minoritetsspråken har deltagit i utredningsarbetet.

I syfte att informera om uppdraget och inhämta synpunkter från berörda organisationer och språkbärare har myndigheten anordnat informationsmöten för alla fyra nationella minoritetsspråk som uppdraget omfattar. Mötena har i regel ägt rum i Språkrådets lokaler i Stockholm. Undantaget är meänkieli, där ett av mötena anordnades i Kiruna. Under mötena har deltagarna fått möjlighet att diskutera såväl behov som hur språkrevitaliserande insatser praktiskt kan utformas. De synpunkter som inkommit har utgjort ett viktigt underlag i den del av rapporten som rör nuläge och behovsbeskrivning. Synpunkterna har även i relevanta delar tagits in i utformandet av förslaget om språkcentrum för finska respektive meänkieli.

Institutet har även träffat företrädare för Sametinget och för Länsstyrelsen i Stockholm för att inhämta synpunkter och ta tillvara deras erfarenheter inom området. Därutöver har möten anordnats med Lennart Rohdin, utredare i *Utredningen om en stärkt minoritetspolitik (KU2016:02)* samt Cecilia Wickman, utredare i *Utredning om inrättande av ett nationellt centrum för romska frågor.*

Efter ett omfattande arbete med att inhämta kunskap och synpunkter inom området har institutet utformat förslag på hur språkcentrum för finska respektive meänkieli kan organiseras. Förslagen har sedan stämts av i ett formellt skriftligt samrådsförfarande med organisationer för och språkbärare av respektive språk och därefter reviderats.

I bilaga 1 finns en lista på de möten som genomförts inom ramen för uppdraget.

3.4 Samrådsförfarande

I den nya minoritetslagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2019, *Lag (2009:724) om minoriteter och minoritetsspråk,* framgår det i § 5 att samråd ska äga rum med de nationella minoriteterna snarare än med representanter för dem. Det formella samrådet om institutets förslag om hur språkcentrum för finska respektive meänkieli kan organiseras genomfördes skriftligt. Det riktade sig till både intresseorganisationer och enskilda språkbärare och aktörer genom att öppet bjuda in till samråd.

Förslaget skickades ut per mejl till de organisationer och språkbärare som institutet mött under genomförda informationsmöten eller på annat sätt fått kännedom om var intresserade av frågan. Mottagarna uppmuntrades att sprida det skriftliga samrådsunderlaget vidare till andra berörda och intresserade. I mejlet bifogades även en länk till institutets externa webbplats där förslaget publicerades tillsammans med ett svarsformulär.

Av de inkomna svaren på förslaget om språkcentrum för finska valde sex att svara enbart per mejl, medan tre svarade via webbformuläret. En organisation besvarade

samrådet både per mejl och via webbformulär. När det gäller förslaget om språkcentrum för meänkieli valde nio att skicka in svaret per mejl medan en organisation svarade via webbformuläret.

Lista över mottagare av de skriftliga samråden finns i bilaga 2 och lista över de som inkommit med svar på samråden finns i bilaga 3.

4. Nuläge och behov

4.1 Inledning

Behovet av språkrevitaliserande insatser för de nationella minoritetsspråken är stort. En omfattande språkbytesprocess har påtagligt minskat antalet språkbärare och efter en lång tid av assimileringstryck anses minoritetsspråken trots de insatser som gjorts fortfarande ha låg status hos många. Utan förstärkta insatser för att bevara och revitalisera minoritetsspråken riskerar de att på sikt att försvinna som levande språk i Sverige. En fungerande överföring av språk och kultur mellan generationerna är avgörande för de nationella minoritetsspråkens fortlevnad.

Vid institutets informationsmöten under utredningens gång har flera organisationer och språkbärare pekat på ett omfattande behov av satsningar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Många har välkomnat förslaget om ett språkcentrum och lyft vikten av att arbetet genomförs på språkbärarnas villkor. I samband med mötena om romani chib och meänkieli har behovet av att värna språkens olika varieteter särskilt påtalats. För vissa varieteter av språken bedöms situationen vara synnerligen akut. När det gäller språkcentrum för finska framhålls i flera samrådssvar att rätten att återta och utveckla sitt språk måste säkras i hela landet.

I betänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)* konstateras att ordningen med förvaltningsområden har varit ett framgångsrikt sätt att främja rättigheterna hos de som talar finska, meänkieli eller samiska. Grundskyddet för de nationella minoriteterna tenderar dessutom att vara bättre i förvaltningskommunerna, även för de språk som inte är territoriellt bundna till kommunen. Motsvarande rättigheter som tillgodoses av förvaltningskommunerna saknas emellertid för de territoriellt obundna minoritetsspråken jiddisch och romani chib.

Eftersom det inte förs officiell statisk över antalet talare av de nationella minoritetsspråken saknas det kvantitativ data på situationen för språken och hur utvecklingen har sett ut över tid. Däremot har Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget i uppdrag att årligen följa upp och redovisa utvecklingen inom minoritetspolitikens delområden. I rapporten *Nationella minoriteter och minoritetsspråk. Minoritetspolitikens utveckling 2017* gör myndigheterna bedömningen att satsningar för att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur har ökat. Utbudet av språk- och kulturfrämjande insatser är störst i

förvaltningskommunerna, men även andelen kommuner utanför förvaltningsområdena som har genomfört satsningar har ökat. I likhet med vad som har framkommit vid de informationsmöten som institutet har kallat till, påpekar myndigheterna dock att det civila samhället efterfrågar utökade insatser.

Förutsättningarna och behoven ser olika ut för de olika språken, men gemensamt är att det finns ett stort behov av språkrevitaliserande insatser. Nedan följer en kort beskrivning av situationen för de fyra nationella minoritetsspråk som omfattas av institutets utredningsuppdrag.

4.2 Finska

Finska är det nationella minoritetsspråk som uppskattas ha flest talare i Sverige. Enligt statistik från Statistiska centralbyrån (SCB) finns uppskattningsvis 720 000 personer med finskt ursprung i Sverige. Finskt ursprung definieras som personer som är födda i Finland eller har minst en förälder eller far/morförälder som är född i Finland. Störst andel språkbärare finns i Mälardalsområdet och i norra Sverige. En omfattande språkbytesprocess har emellertid ägt rum bland andra och tredje generationens sverigefinnar. I en förstudie som tagits fram av Leena Huss och Kaisa Syrjänen Schaal på uppdrag av STR-T och Sverigefinländarnas delegation framgår att de flesta talarna idag är vuxna eller äldre. Detta kan ses som ett tecken på att språket håller på att tappa mark.

Språkbytesprocessen har förstärkts av att undervisning i finska eller tvåspråkig utbildning har minskat eller upphört i flera kommuner. En utmaning är att antalet finskspråkiga friskolor har minskat i landet. Vidare har medlemmar i Språkrådets referensgrupp ett flertal gånger påtalat att det saknas lämpligt finskspråkigt pedagogiskt material och pedagogiska metoder anpassade för skola och förskola. Det finns också ett stort behov av revitaliseringsinsatser bland de som inte hade möjlighet få att modersmålsundervisning i skolan innan lagändringen trädde i kraft 2015.

Behov framförda av språkbärare och organisationer

Vid institutets informationsmöte den 6 november 2018 påtalades att situationen för det finska språket i Sverige är akut och att det finns ett stort behov av utökade revitaliseringsinsatser. Flera deltagare lyfte att behoven för finskan bör kartläggas och analyseras för att en framgångsrik revitalisering av språket ska kunna äga rum, något de gärna såg som en uppgift för ett språkcentrum för finska.

Vid institutets skriftliga samrådsförfarande om förslaget om ett sverigefinskt språkcentrum är en återkommande synpunkt i samrådssvaren vikten av att tillgodose behovet av språkrevitalisering i hela landet. I svaren framhåller många även behovet av satsningar som riktar sig till barn och unga. Örnsköldsviks finska förening påpekar därutöver att en viktig målgrupp är de föräldrar som inte fått möjlighet att lära sig språket som unga. Leena Huss och Kaisa Syrjänen Schaal påpekar i sitt samrådssvar att tidigare stigmatisering har skapat negativa tankar och känslor kring språket. Därför ser de behov av ett innovativt och förutsättningslöst arbetssätt för att skapa trygga arenor för språkrevitalisering.

Ytterligare en återkommande synpunkt är vikten av att arbetet utgår från språkbärarnas behov och att de inkluderas i språkcentrumets arbete.

4.3 Jiddisch

För en stor andel av Sveriges judar är jiddisch centralt för kulturutövning och språkfärdigheten har ökat bland dem som ser språket som en del av sitt kulturarv. Trots det har antalet talare påverkats av en språkbytesprocess och språkbärare som har jiddisch som första språk har minskat. I delbetänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)* konstateras att modersmålsundervisning i jiddisch tillkommit på en del kommunala skolor sedan ändringen av Skollagen trädde i kraft år 2015. Behovet av utbildade modermålsmålslärare i språket är dock stort.

Behov framförda av språkbärare och organisationer

Vid institutets informationsmöte med jiddischtalande den 15 november 2018 framförde flera av deltagarna att det är en stor utmaning att höja statusen för jiddisch och att få fler att vilja lära sig språket. Många lyfte att det finns särskilda utmaningar i att nå barn och unga. Behovet av att inkludera språkbärarna i arbetet med språkrevitalisering framhölls även av flera av deltagarna.

I ett skriftligt yttrande som inkom från föreningen Der Nayer Dor efter mötet framfördes bland annat att barn som har rätt till modersmålsundervisning i jiddisch har svårt att få det. Föreningen efterfrågade även ett utökat utbud av litteratur på jiddisch på landets bibliotek. Ett annat skriftligt yttrande inkom efter mötet från Jan Schwarz, lektor i jiddisch vid Lunds universitet. I svaret pekar han på ett stort behov av ett språkcentrum, bland annat i syfte att synliggöra språket jiddisch och kultur kopplad till språket i medier och för den offentliga sektorn.

Fler informationsmöten och ett formellt samråd kommer att anordnas under 2019. I slutrapporten avser institutet därför att utveckla behovsanalys och förslag avseende jiddisch.

4.4 Meänkieli

I traditionellt meänkielitalande områden i Norrbotten talas och förstås språket av förhållandevis många invånare. Tornedalingar och andra meänkielitalande finns emellertid i hela landet. Även om intresset för meänkieli bland unga har ökat, hämmas utvecklingen av att det saknas läromedel och utbildade modersmålslärare. Liksom för finskan konstaterar Huss och Syrjänen Schaal i förstudien från 2015 att flertalet talare av meänkieli idag är vuxna eller äldre.

Behov framförda av språkbärare och organisationer

Institutet har anordnat två informationsmöten med meänkielitalande för att informera om utredningsuppdraget och inhämta synpunkter. Ett möte ägde rum i Kiruna den 19 november 2018 och ett i Stockholm den 27 november 2018. Därutöver har institutets förslag om ett språkcentrum för meänkieli skickats ut på skriftligt samråd.

En fråga som tagits upp vid såväl informationsmötena som i samrådssvaren är att insatser som riktas till barn och unga bör prioriteras. Bland annat skriver föreningarna Meänmaa och KEXI-Meän kirjailiat i ett gemensamt samrådssvar att språket, kulturen och identiteten hotas utan barn och unga som talar, läser och skriver meänkieli. Övertorneå kommun skriver i sitt samrådssvar att antalet elever i grund- och gymnasieskolan som väljer att läsa meänkieli har ökat samt att efterfrågan på förskoleplatser växer i förvaltningskommunerna. En utmaning är dock att det saknas läromedel och att modersmålsundervisning på grund av bristande resurser förläggs utanför ordinarie skoltid, vilket begränsar deltagandet.

En annan fråga som diskuterats vid informationsmötena och som lyfts i flera samrådssvar är de olika varieteternas behov av språkrevitaliserande insatser. Frågan tas även upp i en skrivelse som Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) skickade till institutet hösten 2018 (Dnr 14-18/1251). I den framför förbundet att samtliga varieteters behov av språkrevitaliserande insatser måste tillgodoses. Förbundet förespråkar därför att minst två språkcentrum inrättas – ett som arbetar med tornedalsfinska och ett som arbetar med lannankieli samt gällivarefinska (byfinska). Detta framfördes även av organisationen i samband med informationsmötet i Stockholm den 27 november samt i deras samrådssvar.

I anslutning till informationsmötet i Kiruna den 19 november framförde arbetsgruppen för kväner i Malmfälten att det krävs särskilda revitaliseringsinsatser kopplade till deras varietet av meänkieli (lannankieli). Historiskt upplever de att stödet från stat och kommun för att revitalisera språket och främja den egna kulturen har varit begränsat. Utan ett permanent och statligt språkcentrum som fokuserar på deras varietet av meänkieli ser de en risk för att deras språk, identitet och kultur försvinner.

Även vikten av att säkra språkbärarnas inflytande över revitaliseringsarbetet har varit ett återkommande tema. Behovet av detta har tagits upp i samband med båda informationsmötena om meänkieli och även lyfts i ett flertal samrådssvar.

Slutligen påpekar Övertorneå kommun att det i Sverige knappt bedrivs någon högre akademisk forskning om meänkieli. Ett samarbete mellan utbildningssektorn och språkcentrumet ser de som en grundförutsättning för att utveckla ett standardiserat skriftspråk för och högre utbildning i meänkieli.

4.5 Romani chib

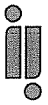
Romani chib är ett språk som består av flera dialekter. De är sinsemellan förståeliga så länge man inte använder sig av alltför många låneord. Språket är fortfarande stigmatiserat och språkbärarna har inte alltid möjlighet att utnyttja sina rättigheter. En del föräldrar saknar grundläggande information om rätten till modersmålsundervisning och dess betydelse. Det gör att en del inte väljer att ta del av modersmålsundervisningen i romani chib.

Behov framförda av språkbärare och organisationer

Den 14 november 2018 anordnade institutet ett första informationsmöte med språkbärare och intresseorganisationer. Ett flertal deltagare framhöll då att det finns ett stort behov av språkrevitaliserande insatser för romani chib. Alla närvarande romska organisationer var eniga i behovet av att inrätta ett språkcentrum för romska och såg det som en bra plattform för att stärka arbetet med revitalisering av språket.

Många framhöll även vikten av att arbetet genomförs på de romska gruppernas villkor. Liksom för meänkieli framfördes att samtliga varieteter av språket måste innefattas i det språkrevitaliserande arbetet. Behoven ser olika ut för de olika varieteterna där vissa är väldigt hotade och riskerar att försvinna.

Fler informationsmöten och ett formellt samråd kommer att anordnas under 2019. I slutrapporten avser institutet därför att utveckla behovsanalys och förslag avseende romani chib.

5. Språkvård och språkrevitalisering

5.1 Definition av språkvård respektive språkrevitalisering

Språkvård och språkrevitalisering har flera beröringspunkter men det är olika typer av verksamhet. Något förenklat handlar språkvård om att vårda och utveckla själva språket medan språkrevitalisering handlar om att vårda, utveckla och främja förutsättningarna för att använda språket – och därmed öka antalet talare och användningen av språket.

Språkvård innebär att göra ett eller flera språk tillgängliga och användbara för så många som möjligt i ett samhälle. Språkvårdsarbetet kan delas upp i språkvalsplanering, ord- och grammatikvård samt tal- och textvård.

Språkvalsplanering som även kallas statusvård, gäller förhållandet mellan olika språk i ett samhälle och innefattar ofta språkpolitiskt arbete. Ord- och grammatikvård som även kallas korpusvård, rör stavning, ordböjning, grammatik och ordval. En viktig del av det arbetet är att göra ordböcker, ordlistor och skrivregelsamlingar. Tal- och textvård innebär att ge råd och mönster för särskilda texttyper eller samtalssituationer.

Språkrevitalisering innebär att återuppliva ett hotat minoritetsspråk i syfte att öka användningen av språket. Revitalisering handlar om att utveckla verktyg och metoder för att öka antalet talare av språket och bidra till ökad läs- och skrivkunnighet i språket. De bakomliggande orsakerna till att ett minoritetsspråk är hotat är ofta en omfattande språkbytesprocess på grund av en lång tid av aktiv assimilering som även lett till att minoritetsspråken har låg status hos många. I revitaliseringsarbetet ingår därför också att arbeta med attitydförändring för att höja statusen på språket, att utöka språkdomäner där språket kan användas och rådgivning till föräldrar inom minoriteten för att dessa ska våga och kunna stödja sina barns inlärning av språket.

5.2 Institutets nuvarande uppdrag inom språkvård och revitalisering

Institutet har enligt *Förordning (2007:1181) med instruktion för Institutet för språk och folkminnen* till uppgift att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och immateriella kulturarv i Sverige. Myndigheten ska främja utvecklingen inom sitt verksamhetsområde genom fördelning av statliga bidrag. Myndigheten ska även

bedriva forskning inom sitt verksamhetsområde och verka för ökad kunskap i samverkan med andra, exempelvis universitet och högskolor.

Institutets språkvårdande verksamhet för de nationella minoritetsspråken omfattar finska, jiddisch, meänkieli och romani chib. Inom institutet finns det anställda språkvårdare i respektive språk som arbetar med rådgivning, att utarbeta ordlistor och skrivregler, hålla utbildningar och föreläsningar, anordna språkseminarium samt samla in, bygga upp och sprida kunskap och material om språken. Till respektive språk finns även en rådgivande referensgrupp knuten.

Med fokus på ortnamn arbetar även namnvårdsverksamheten inom institutet med nationella minoritetsspråk. Enligt en FN-rekommendation 1972 om minoriteternas namn ska ortnamnen skrivas efter respektive minoritetsspråks skrivregler. Det har inneburit en översyn av stavningen av minoriteternas namn som resulterat i omfattande ändringar på nya kartor. Namnen har också blivit synligare genom att allt fler orter har fått flerspråkiga vägskyltar till följd av paragrafen God ortnamnssed i *Kulturmiljölagen (1988:950),* där det framgår att namn på svenska, samiska, finska och meänkieli så långt möjligt ska användas samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden. I Ortnamnsrådet vid Lantmäteriet samarbetar institutet med övriga myndigheter och organisationer med intressen inom ortnamnsverksamheten, däribland Sametinget.

Sedan 2010 delar institutet ut statsbidrag, så kallade revitaliseringsmedel, för insatser till stöd för samtliga nationella minoritetsspråk i Sverige. Syftet med statsbidraget är enligt *Förordning (2010:21) om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken* att ge enskilda bättre förutsättningar att tillägna sig, utveckla och använda sitt nationella minoritetsspråk genom att stärka deras förmåga att förstå, tala, läsa eller skriva på minoritetsspråket.

Bidraget kan sökas av ideella föreningar och organisationer och fördelas till projekt som syftar till att stärka den språkliga kompetensen, dvs. förmågan att läsa, skriva, tala och förstå språket samt insatser för att öka kunskaper om flerspråkighet, språket som kulturbärare eller språköverföring mellan generationer.

Institutet främjar särskilt projekt som har fokus på barn och ungdomar, riktas till flera varieteter av ett språk eller till flera språk; eller fokuserar på långsiktighet, hållbarhet och kontinuitet. Vanliga projekt som får detta statsbidrag är språkbad och språkkurser av olika slag, skrivkurser, arbete med ordlistor, festivaler, teaterpjäser och andra kulturevenemang

Institutet genomför årliga uppföljningar och träffar många av de föreningar som har fått bidrag. Det som ofta lyfts fram då är att framför allt återkommande aktiviteter

där man träffas i trygg miljö och arbetar med språket, verkligen ger resultat. Samma sak gäller de språkbad där barn och unga samlas för att under en vecka utmana sig själva och umgås på minoritetsspråket.

Under våren 2018 delade institutet ut 3,5 mnkr till 34 olika projekt samt ytterligare 2,7 mnkr i en extra utdelning under hösten, för framtagning av pedagogiskt material, till 13 olika projekt. Samtliga nationella minoriteter finns representerade bland de beviljade projektansökningarna.

5.3 Språkcentrum som modell för revitalisering

I Utvärdering av *Samiskt språkcentrums arbete i ett revitaliseringsperspektiv (SOU 2017:60, Bilaga 2)* skriver utredaren Leena Huss att språklig revitalisering vanligtvis avser stärkande av ett språk som under tidens lopp gradvis försvagats eller som riskerar att försvinna helt. En framgångsrik revitalisering förutsätter en stark vilja inom gruppen att stärka det försvagade språket. För att revitaliseringen ska kunna ge bestående resultat krävs i regel också att samhället stöder den genom en pluralistisk politik, lagar och bestämmelser som garanterar vissa språkliga rättigheter.

Som modell för språkrevitalisering har konceptet med språkcentrum befunnits vara framgångsrikt. Sedan 2010 har modellen använts inom det samiska förvaltningsområdet med Sametinget som huvudman.

Det samiska språkcentrumets uppdrag är att tillgodose samiska mäns och kvinnors, både ungas och äldres, behov av att återta sitt eget språk. Språkcentrumet ska aktivt främja och stimulera ökad användning av samiska i samhället, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta språket samt sprida kunskaper om revitalisering. Insatser som riktas till barn och ungdomar ska prioriteras särskilt. Språkcentrumets arbete ska utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser.

Samiskt språkcentrum arbetar med aktiv metodutveckling såsom mentorprogram, motverkande av språkspärrar, intensiva kortkurser och utveckling av språkpaket för föräldrar. Centrumet arbetar även med kunskapsspridning, bland annat genom att anordna konferenser och seminarier. Flera projekt, ofta i samarbete med andra aktörer, riktar sig till barn och ungdomar.

Ett exempel på ett lyckat projekt som inkluderar metodutveckling är det s.k. Språkspärr-projektet. Projektet har utvecklats med inspiration från det samiska språkcentrumet Isak Saba Senteret i Nesseby, Norge. På Isak Saba Senteret hade man utvecklat ett program som använde sig av kognitiv beteendeterapi för att hjälpa enskilda personer att komma över en mental tröskel och börja tala samiska. Här

handlade det om tidigare svåra upplevelser, skam och kluvenhet inför det samiska som skulle övervinnas. Boken *Tar språket mitt tilbake – Válddán giellan ruovttoluotta* av Jane Juuso om metoden översattes och anpassades till svenska förhållanden och har sedan dess framgångsrikt använts av Samiskt språkcentrum.

Det samiska språkcentrumet analyserar även årligen de samiska språkens situation i Sverige. Här samlar man in aktuella fakta, kunskaper och erfarenheter som rör samiska och analyserar allt detta mot bakgrund av Unescos kriterier för hotade språk.

Enligt utvärderingen av Samiskt språkcentrum visar centrumet goda resultat trots relativt små resurser och få medarbetare. Verksamheten har mestadels varit mycket uppskattad. Inspiration har hämtats från forskning och kontakter med andra urfolk samt samer i grannländerna, företrädesvis Norge.

I utvärderingen framhåller Leena Huss att många vittnar om att man upplever språkcentrumet som en motor för samordning och samarbete. Genom dess tillblivelse har språkfrågan blivit synlig. Det finns en allmän uppfattning att centrumet bidragit till en normalisering av samiskan och en legitimering av hela revitaliseringsarbetet.

6. Överväganden och förslag

6.1 Inledning

I enlighet med regeringsuppdraget har institutet utrett formerna för hur språkcentrum för finska och meänkieli kan organiseras. Frågan om alternativa förslag till språkcentrum som kan bidra till språkrevitalisering och en fungerande överföring av språk mellan generationer, har tagits upp vid samtliga informationsmöten som genomförts med organisationer för och språkbärare av de fyra språken. Under mötena för finska och meänkieli har deltagarna varit tydliga med att de ser inrättandet av språkcentrum, med en statlig myndighet som huvudman, som en garant för stabilitet, kontinuitet och långsiktighet i det språkrevitaliseringsarbete som de bedömer som både nödvändigt och brådskande. Några alternativ till språkcentrummodellen för språkrevitalisering är därför inte aktuellt för deras del.

Institutet kan konstatera att slutsatserna och förslagen i förstudien *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska* (Huss och Syrjänen Schaal, 2015) som togs fram på initiativ av Sverigefinländarnas delegation och Sveriges Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T), visar på en omfattande beredskap bland språkbärarna och deras organisationer för språkcentrummodellen som verktyg för revitalisering av både finska och meänkieli. Bilden har bekräftats under genomförda informationsmöten och institutet bedömer därför att förutsättningarna är goda för inrättandet av språkcentrum för dessa två språk.

Institutet har därmed i utredningsuppdragets första del fokuserat på att ta fram förslag på hur språkcentrum för finska och meänkieli kan utformas och inte närmare gått in på alternativa revitaliseringsåtgärder. När det gäller jiddisch och romani chib återkommer institutet till förslag på lämpliga åtgärder för revitalisering av dessa språk i kommande slutrapport.

Förslagen gällande språkcentrum för finska och meänkieli har stämts av i, och justerats efter, ett skriftligt samrådsförfarande med organisationer för och språkbärare av berörda språk.

En lista över de som inkommit med samrådssvar finns som bilaga till denna rapport (bilaga 3)

6.2 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för finska

6.2.1 Huvudman och organisation

Institutet för språk och folkminnen föreslår att ett sverigefinskt språkcentrum inrättas med institutet som huvudman. Organisatoriskt bör centrumet inordnas som en egen enhet inom myndigheten.

Institutets nuvarande uppdrag och erfarenhet av arbete med nationella minoriteters språk och kultur, liksom myndighetens forskningsverksamhet och nära samarbete med universitet och högskolor, utgör en god grund för ett utökat uppdrag inom området.

Under genomförda informationsmöten med språkbärare och deras organisationer har statligt huvudmannaskap för ett språkcentrum framhållits som synnerligen önskvärt. Även i förstudien *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska* (Huss och Syrjänen Schaal, 2015) betonas detta. Skälen som framförs handlar om möjligheten att rekrytera specifik sakkunskap och kompetens, finansiering samt formell status.

Offentlig basfinansiering av tillräcklig omfattning ger trygghet och stabilitet och är en förutsättning för hållbar kompetensförsörjning till verksamheten. En viktig roll för ett språkcentrum är även att stödja offentliga aktörers arbete inom området. Ett statligt huvudmannaskap innebär att det allmänna kan känna tilltro till att språkcentrumet arbetar och verkar i enlighet med regeringens minoritetspolitiska inriktning. Skyldigheten att aktivt främja minoritetsspråken är därtill konventionsreglerad och således en uppgift för det offentliga. Även det talar för en offentlig huvudman för språkcentrumet.

I samtliga samrådssvar tillstyrker man institutets förslag om huvudmannaskap. Sverigefinska ungdomsförbundet föreslår dock att ett gemensamt språkcentrum för finska och meänkieli, i enlighet med det förslag som finns i förstudien från 2015. Institutet menar dock att behoven av revitaliseringsåtgärder har förändrats för båda språken och att den kompromisslösning som framfördes då inte längre är funktionell.

6.2.2 Styrning och inflytande

Institutet föreslår att en styrgrupp med representanter för de sverigefinska språkbärarna inrättas.

Styrgruppen inrättas för att säkra minoritetens aktiva medverkan, delaktighet och inflytande över verksamhetens inriktning vid centrumet. Gruppen bör bestå av totalt fem ledamöter, varav fyra nomineras av de finska intresseorganisationerna och en,

tillika gruppens ordförande, utses av institutets generaldirektör. Generaldirektören beslutar även om förordnandet av gruppen. Ledamöterna bör utses på tre år, med möjlighet att omförordnas i ytterligare en period om tre år.

Styrgruppens uppdrag föreslås omfatta strategiskt stöd i frågor kring inriktning och övergripande prioriteringar samt att vara myndigheten behjälplig med uppföljningen av verksamhet och resultat. Inom ramen för styrgruppens arbete kan behov och önskemål som finns ute på fältet, bland gräsrötterna, språkbärarna, talare och blivande talare av språket, komma till uttryck och utgöra värdefulla underlag för vad som kan och bör göras inom ramen för språkcentrumets verksamhet.

I samtliga samrådssvar tillstyrker man inrättandet av en styrgrupp.

Kaisa Syrjänen Schal och Leena Huss framför i sitt yttrande behovet av även en rådgivande referensgrupp, gemensam för alla språkcentrum, där språkneutral sakkunskap och forskningserfarenhet om revitaliseringsarbete kan knytas till myndigheten. Institutet avser att återkomma till frågan i slutrapporten.

6.2.3 Uppdrag

Institutet föreslår att det övergripande uppdraget för ett sverigefinskt språkcentrum ska vara att tillgodose den sverigefinska minoritetens behov av att återta sitt eget språk. Språkcentrumet ska aktivt främja och stimulera ökad användning av finska i samhället, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka minoritetens förutsättningar att bruka och återta språket samt sprida kunskaper om revitalisering. Barn och unga ska särskilt prioriteras och insatserna ska utgå från minoritetens behov av revitaliseringsinsatser.

Med hänsyn taget till synpunkter som framkommit under samrådsförfarandet föreslår institutet att det sverigefinska språkcentrumet ska ha till uppgift att:

- Arbeta utåtriktat och innovativt med språkrevitaliserande insatser för finskan i Sverige samt med attityder och förhållningssätt till språket,
- Utifrån forskning och beprövad erfarenhet utveckla och utvärdera metoder anpassade för revitalisering av det finska språket i Sverige,
- I samverkan med övriga språkcentrum för nationella minoritetsspråk samla in, dokumentera och förmedla kunskaper, goda exempel och erfarenheter av språkrevitalisering,
- I samverkan med språkvården vid institutet regelbundet analysera språksituationen för den sverigefinska minoriteten samt bistå med bedömningar av behovet av insatser för språkets utveckling,

- Stödja offentliga aktörers arbete och samverka med andra organisationer och aktörer inom området,
- Kontinuerligt arbeta med verksamhetsutveckling.

Vid samrådet har Örnsköldsviks finska förening framfört önskemål om att utvidga uppdraget till att omfatta alla individer, inte endast sverigefinnar, bl.a. genom utbildningsinsatser för icke finskspråkiga. Institutet bedömer att språkcentrumets huvudsakliga uppgift bör vara att utifrån den sverigefinska minoritetens behov initiera relevanta insatser.

Örnsköldsviks kommun har i sitt yttrande framhållit att språkcentrumets uppdrag bör ske i nära dialog och samverkan med språkbärarna. Institutet har ingen avvikande uppfattning och menar att det tydligt kommer till uttryck i avsnittet om styrning och inflytande.

6.2.4 Geografisk placering

Institutet föreslår att det sverigefinska språkcentrumet placeras i Uppsala, i anslutning till de lokaler som myndigheten idag disponerar.

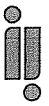
Placeringen motiveras av att ca hälften av språkbärarna bor i eller i närheten av Mälardalen, liksom att placeringen ger fysisk närhet till ett antal för området centrala forsknings- och utbildningsinstitutioner. Den utåtriktade verksamheten ska huvudsakligen genomföras bland språkbärarna ute i samhället, vilket innebär att resor för språkcentrumets personal kommer att ingå som en naturlig del i verksamheten.

I majoriteten av samrådssvaren tillstyrker man en placering av det sverigefinska språkcentrumet i Uppsala. Örnsköldsviks finska förening och Örnsköldsviks kommun önskar dock en placering även i Örnsköldsvik.

6.2.5 Bemanning

Institutet föreslår att det sverigefinska språkcentrumet bemannas med fyra heltidstjänster, varav en arbetsledare.

Vid rekryteringen av medarbetare till centrumet ska vikt läggas vid att åstadkomma en god blandning av utbildningskompetens och yrkesbakgrund i arbetsgruppen. Språklig kompetens, liksom pedagogisk sådan och kulturkompetens med god kännedom om situationen för den sverigefinska gruppen, bör beaktas så att en god bredd och balans med kompletterande kompetenser i förhållande till uppdraget erhålls inom arbetsgruppen.

I majoriteten av samrådssvaren tillstyrker man institutets förslag. Sverigefinska ungdomsförbundet önskar dock att antalet anställda bör vara detsamma som för meänkieli (se 6.3.5).

6.2.6 Budget

Institutet föreslår att den årliga budgeten för ett sverigefinskt språkcentrum uppgår till sammanlagt 6,8 mnkr i 2019 års prisnivå.

I den föreslagna budgeten ingår följande budgetposter:

Löner, inkl LKP:	3 100 000 kr
OH-kostnader, inkl lokaler:	1 550 000 kr
Resekostnader:	150 000 kr
Verksamhetsmedel:	2 000 000 kr
Totalt	6 800 000 kr

Lönekostnaderna beräknas utifrån institutets gällande löneläge avseende handläggare resp. arbetsledare. Overheadkostnaden på 50 procent av lönekostnaden utgör institutets beräknade overhead för full kostnadstäckning. I overheaden ingår, förutom kostnader för lokaler, bl.a. myndighetsgemensam administration och ledning; datorer, telefoner och arbetsmaterial samt personalförmåner såsom friskvård, kaffe och frukt.

Därutöver bedömer institutet att medel för resor och verksamhetsmedel bör ligga på en nivå som ger språkcentrumet manöverutrymme att förlägga verksamhet runt om i landet.

I majoriteten av samrådssvaren antingen tillstyrker man budgetförslaget, med några mindre justeringar, eller har inga synpunkter på förslaget. Örnsköldsviks kommun har framfört behov av justering av budgeten utifrån sitt förslag om placering på fler orter (se 6.2.4).

6.3 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för meänkieli

6.3.1 Huvudman och organisation

Institutet för språk och folkminnen föreslår att ett språkcentrum för meänkieli inrättas med institutet som huvudman. Organisatoriskt bör centrumet inordnas som en egen enhet inom myndigheten.

I likhet med förslaget gällande ett sverigefinskt språkcentrum menar institutet att myndighetens nuvarande uppdrag och erfarenhet av arbete med nationella minoriteters språk och kultur, liksom myndighetens forskningsverksamhet och nära samarbete med universitet och högskolor, utgör en god grund för ett utökat uppdrag inom området.

Språkbärare i meänkieli och deras organisationer har under genomförda informationsmöten, liksom under mötena med sverigefinska språkbärare, framhållit statligt huvudmannaskap för ett språkcentrum som synnerligen önskvärt. Skälen är också desamma som för ett sverigefinskt språkcentrum (se 6.2.1).

I samtliga samrådssvar antingen tillstyrker man institutets förslag om huvudmannaskap och organisation eller har inga synpunkter på den punkten.

6.3.2 Styrning och inflytande

Institutet föreslår att en styrgrupp med representanter för minoriteten inrättas.

Styrgruppen inrättas för att säkra minoritetens aktiva medverkan, delaktighet och inflytande över verksamhetens inriktning vid centrumet. Gruppen bör bestå av totalt fem ledamöter, varav fyra nomineras av intresseorganisationerna för meänkieli och en, tillika gruppens ordförande, utses av institutets generaldirektör. Generaldirektören beslutar även om förordnandet av gruppen. Ledamöterna bör utses på tre år, med möjlighet att omförordnas i ytterligare en period om tre år.

Styrgruppens uppdrag föreslås omfatta strategiskt stöd i frågor kring inriktning och övergripande prioriteringar samt att vara myndigheten behjälplig med uppföljningen av verksamhet och resultat. Inom ramen för styrgruppens arbete kan behov och önskemål som finns ute på fältet, bland gräsrötterna, språkbärarna, talare och blivande talare av språket, komma till uttryck och utgöra värdefulla underlag för vad som kan och bör göras inom ramen för språkcentrumets verksamhet.

I majoriteten av samrådssvaren tillstyrker man institutets förslag om en styrgrupp eller framför inga synpunkter i den frågan. Tornedalingar i Uppsala framför önskemål om ytterligare en ledamot i gruppen, med vetenskaplig kompetens i språket. Institutet menar att intresseorganisationerna har möjlighet att nominera personer med vetenskaplig kompetens om de finner det önskvärt och utan att det påverkar gruppens storlek.

6.3.3 Uppdrag

Institutet föreslår att det övergripande uppdraget för ett språkcentrum för meänkieli ska vara att tillgodose behovet av alla talares rätt att återta sitt eget

språk. Språkcentrumet ska aktivt främja och stimulera ökad användning av meänkieli i samhället, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka minoritetens förutsättningar att bruka och återta språket samt sprida kunskaper om revitalisering. Barn och unga ska särskilt prioriteras och insatserna ska utgå från minoritetens behov av revitaliseringsinsatser.

Med hänsyn taget till synpunkter som framkommit under samrådsförfarandet föreslår institutet att språkcentrumet för meänkieli ska ha till uppgift att:

- Arbeta utåtriktat och innovativt med språkrevitaliserande insatser för meänkielin samt med attityder och förhållningssätt till språket,
- Utifrån forskning och beprövad erfarenhet utveckla och utvärdera metoder anpassade för revitalisering av olika varieteter av meänkielin i Sverige,
- I samverkan med övriga språkcentrum för nationella minoritetsspråk samla in, dokumentera och förmedla kunskaper, goda exempel och erfarenheter av språkrevitalisering,
- I samverkan med språkvården vid institutet regelbundet analysera språksituationen för minoriteten samt bistå med bedömningar av behovet av insatser för språkets utveckling,
- Stödja offentliga aktörers arbete och samverka med andra organisationer och aktörer inom området,
- Stödja den pågående självidentifikationsprocessen bland olika grupperingar inom minoriteten,
- Kontinuerligt arbeta med verksamhetsutveckling.

Parallella identitetsbenämningar

Under Språkcentrumutredningens gång har frågan om parallella identitetsbenämningar inom den meänkielitalande minoriteten lyfts fram som en betydelsefull faktor inom revitaliseringsarbetet. Minoriteten som i *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724)* benämns tornedalingar är ingen homogen grupp. Meänkielitalare i Malmfälten identifierar sig inte som tornedalingar och talar också en annan varietet av språket än man gör i det egentliga Tornedalen. Varieteterna som talas inom detta område benämns lannankieli respektive gällivarefinska (byfinska) och är, enlig bl.a. STR-T de mest hotade varieteterna av meänkieli. I förstudien *"Då var jag som en fånge" – statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talet* (Curt Persson, 2018) intensifierades i början av 2000-talet ett självidentifikationsarbete inom minoriteten,

där olika grupperingar väljer att definiera sig själva med andra benämningar än just tornedalingar. Grupperingen av meänkielitalare som talar varieteten lannankieli både benämner sig själva och föredrar att benämnas som lantalaiset (svenska kväner). De lokala språkbärarna i Gällivare med omnejd har inte kommit lika långt i självidentifikationsprocessen och någon tydlig benämning för den grupperingen är ännu inte uttalad. Det arbetet bör dock enligt ett flertal av samrådssvaren både uppmuntras och aktivt stödjas inom ramen för språkcentrumets arbete med revitalisering.

Institutet instämmer i bedömningen och har bejakat att självidentifikationsprocessen bland språkbärarna av meänkieli bör ingå som en uppgift för språkcentrumet.

Minoritetens immateriella kulturarv

I sitt samrådssvar framhåller arbetsgruppen för kväner i Malmfälten ett stort behov av att minoritetens immateriella kulturarv får en tydligare, centralare och starkare plats i minoritetspolitiken. De föreslår att språkcentrumet, hand i hand med språkrevitalisering, ska arbeta även med dokumentation och arkivverksamhet med fokus på både dialekter (varieteter) och folkminnen (liv och leverne). Förslaget får stöd i samrådssvaren från Lennart Rohdin, Holger Torneus och Harriet Kuoppa.

Institutet bedömer att behovet av insatser för att trygga minoritetens immateriella kulturarv är omfattande. Språk och kultur är två sidor av samma mynt och i stora delar avhängiga av varandra. Unescos konvention om tryggande av det immateriella kulturarvet lyfter även fram språk som bärare av immateriella kulturarv, även om språken i sig inte klassificeras som sådana. Institutet menar dock att frågan inte primärt bör ingå i uppdraget till ett språkcentrum. Institutets uppdrag inom dialekt- och folkminnesverksamhet bör istället breddas och utökas till att även inkludera arbete med dokumentation av nationella minoriteters språkliga varieteter. I dagsläget saknar dock institutet både resurser och kompetens för att tillgodose behoven inom området.

6.3.4 Geografisk placering

Institutet föreslår att ett språkcentrum för meänkieli placeras inom förvaltningsområdet i Norrbotten och fördelas på två orter. Den ena delen placeras i Kiruna, i Malmfälten där de mest hotade varieteterna av meänkieli – lannankieli och gällivarefinska (byfinska) – talas och den andra delen placeras i Övertorneå, i Tornedalen där den dominerande varieteten av meänkieli talas.

Den utmaning det innebär att geografiskt vara stationerade på olika platser bedöms uppvägas av fördelen med att kunna verka närmare språkbärarnas respektive

varieteter. Den utåtriktade verksamheten ska huvudsakligen genomföras bland språkbärarna ute i samhället, vilket underlättas av någorlunda närhet till målgruppen. Då förvaltningsområdet täcker ett geografiskt omfattande område blir resor en nödvändig del av verksamheten även om modern teknik erbjuder goda möjligheter för kommunikation och samarbete, framför allt mellan centrumets två delar och med övriga delar av myndigheten.

I samrådssvaren tillstyrker en majoritet institutets förslag att placera språkcentrumet på två orter. Meänmaa / Kexi-Meän kirjailiat, Tornedalingar i Uppsala samt Övertorneå kommun förordar dock att centrumet koncentreras till Övertorneå. Arbetsgruppen för kväner i Malmfälten, STR-T och Harriet Kuoppa förordar Kiruna och Övertorneå som placeringsorter i ett första steg och på sikt en tredje placering i Gällivare. Linnea Nylund föreslår Jukkasjärvi och Korpilombolo som placeringsorter, medan Holger Torneus föreslår Kiruna och Korpilombolo i ett första steg och Gällivare på sikt.

Institutet har efter sammanvägning av de olika synpunkterna i samrådssvaren kommit fram till förslaget om placeringsorter för ett språkcentrum för meänkieli. Den ena orten föreslås bli Kiruna, där en av de mer hotade varieteterna av meänkieli fortfarande har en kritisk massa av språkbärare. Till Kiruna finns därtill goda möjligheter att rekrytera personal. Kiruna har goda kommunikationer och en väl utbyggd infrastruktur. Den andra placeringsorten föreslås bli Övertorneå som bl.a. har en förhållandevis stor andel unga meänkielitalare. Övertorneå kommun har också ett stort intresse och engagemang för språket och dess kultur och har genomfört ett antal insatser för revitalisering av språket.

När det gäller förslaget om en tredje placering på sikt, i Gällivare, ser institutet det som en fråga att återkomma till.

6.3.5 Bemanning

Institutet föreslår att språkcentrumet för meänkieli bemannas med totalt fem heltidstjänster, varav en arbetsledare. Två av tjänsterna placeras geografiskt vid kontoret i Malmfälten. Arbetsledaren och ytterligare två tjänster placeras vid kontoret i Tornedalen.

Vid rekryteringen av medarbetare till centrumet ska vikt läggas vid att åstadkomma en god blandning av utbildningskompetens och yrkesbakgrund i arbetsgruppen. Språklig kompetens, liksom pedagogisk sådan och kulturkompetens med god kännedom om situationen för språkbärarna, bör beaktas så att en god bredd och balans med kompletterande kompetenser i förhållande till uppdraget erhålls inom arbetsgruppen.

I majoriteten av samrådssvaren antingen tillstyrker man institutets förslag eller har inga synpunkter. Arbetsgruppen för kväner i Malmfälten och Holger Torneus framhåller dock att arbetsledaren bör placeras vid kontoret i Malmfälten.

6.3.6 Budget

Institutet föreslår att den årliga budgeten för ett språkcentrum för meänkieli uppgår till sammanlagt 7,925 mnkr i 2019 års prisnivå.

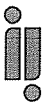
I den föreslagna budgeten ingår följande budgetposter:

Löner, inkl. LKP:	3 850 000 kr
Resekostnader:	150 000 kr
OH-kostnader, inkl. lokaler:	1 925 000 kr
Verksamhetsmedel:	2 000 000 kr
Totalt:	7 925 000 kr

Lönekostnaderna beräknas utifrån institutets gällande löneläge avseende handläggare resp. arbetsledare. Overheadkostnaden på 50 procent av lönekostnaden utgör institutets beräknade overhead för full kostnadstäckning. I overheaden ingår, förutom kostnader för lokaler, bl.a. myndighetsgemensam administration och ledning; datorer, telefoner och arbetsmaterial samt personalförmåner såsom friskvård, kaffe och frukt.

Därutöver bedömer institutet att medel för resor och verksamhetsmedel bör ligga på en nivå som ger språkcentrumet manöverutrymme att förlägga verksamhet runt om förvaltningsområdet.

I majoriteten av samrådssvaren antingen tillstyrker man budgetförslaget, med några mindre justeringar, eller har inga synpunkter på förslaget.

7. Konsekvensanalys

I utredningsuppdraget till institutet ingår det att göra en konsekvensanalys av lämnade förslag. Då utredningens första del fokuserat på konkreta förslag gällande inrättande av språkcentrum för finska och meänkieli omfattar delrapportens konsekvensanalys i första hand dessa förslag.

Ekonomiska konsekvenser

Under förutsättning att regeringen fattar beslut om inrättade av språkcentrum i enlighet med förslaget måste anslagsnivån för Institutet för språk och folkminnen höjas och medel tillföras myndigheten, inledningsvis motsvarande budgetförslagen för språkcentrumen för finska och meänkieli. Från språkbärarnas sida finns starka önskemål om att inrättandes sker senast under 2020 vilket innebär att regeringen senast under våren 2019 bör ta ställning till utredningsförslagen.

Personella och lokalmässiga konsekvenser

Utredningens förslag innebär att institutets språkrevitaliserande uppdrag breddas vilket även innebär en breddning av kompetensen vid myndigheten. Personellt utökas antalet anställda vid institutets med nio tjänster om språkcentrum för två språk inrättas.

Om fler språkcentrum på sikt tillkommer inom ramen för institutets verksamhet blir en naturlig följd att personalstaten vid myndigheten utökas ytterligare. Institutet avser att återkomma till den frågan i slutrapporten.

Även institutets lokalyta utökas som en konsekvens av förslaget eftersom utredningen föreslår en etablering av språkcentrum på fler orter än institutet i dagsläget disponerar lokaler på. Det innebär därmed högre lokalkostnader än för närvarande.

Övriga konsekvenser

För att tillgodose kraven på intern styrning och kontroll samt effektiv ledning och en god arbetsmiljö vid institutet kan förslaget om utökning och breddning av institutets uppdrag innebära att institutets interna organisation behöver ses över.

8. Kommande utredningsarbete

Under det fortsatta utredningsarbetet under våren och sommaren 2019 kommer institutet, i dialog med språkbärarna och deras organisationer, se över förutsättningarna för att inrätta språkcentrum även för jiddisch och romani chib. I den processen kommer även alternativa modeller för språkrevitalisering och en fungerande överföring av språk och kultur mellan generationerna att undersökas.

I avsnitt 6.3.3 redovisar institutet uttalade önskemål från framför allt den meänkielitalande gruppen om åtgärder för att minoritetens immateriella kulturarv får en tydligare, centralare och starkare plats i minoritetspolitiken och man efterfrågar insatser för att bland annat dokumentera nationella minoriteters språkliga varieteter. Institutet bedömer att behovet av sådana insatser är stora men saknar i dagsläget både resurser och kompetens för att tillgodose dessa behov. I det fortsatta utredningsarbetet bör även den frågan ses över.

Formella samråd om utarbetade förslag kommer under det fortsatta utredningsarbetet att hållas med respektive minoritet. Formerna för dessa samråd är ännu inte klara.

En konsekvensanalys av de samlade förslagen i utredningens båda delar, kommer också att utarbetas.

En slutredovisning av utredningsuppdraget kommer att lämnas till regeringen senast den 1 oktober 2019.

Källor

Leena Huss och Kaisa Syrjänen Schaal (2015). *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska*. Förstudie utarbetad på uppdrag av Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset

Curt Persson (2018*). "Då var jag som en fånge" – statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talet*. Förstudie utarbetat på uppdrag av Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset och Met Nuoret

Lennart Rohdin (2017). *Nästa steg? Förslag om en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)*

Lennart Rohdin (2017). *Nästa steg? Del 2 Förslag om en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:88)*

Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget (2018). *Nationella minoriteter och minoritetsspråk. Minoritetspolitikens utveckling 2017.*

Förordning (2007:1181) med instruktion för Institutet för språk och folkminnen

Förordning (2010:21) om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken).

Kulturmiljölagen (1988:950).

Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724)

Propositionen *En stärkt minoritetspolitik (prop. 2017/18:199)*

Riksdagsskrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik (skr. 2017/18:282)*

Bilaga 1

Genomförda möten och samtal för inhämtande av information och synpunkter

Möten med språkbärare och organisationer:

Finska

Informationsmöte i Stockholm, 6 november 2018

Sammanlagt deltog elva externa mötesdeltagare. Följande organisationer var representerade:

- Finska pensionärernas riksförbund i Sverige, SEKL-FPRF
- Språkrådets referensgrupp för finska
- Sverigefinländarnas delegation
- Sverigefinska Riksförbundet
- Yrkesföreningen för samordnare för finskt förvaltningsområde

Jiddisch

Informationsmöte i Stockholm, 15 november 2018

Sammanlagt deltog fem externa mötesdeltagare. Följande organisationer var representerade:

- Der nayer dor
- Judiska centralrådet
- Judiska föreningen i Borås
- Paideia folkhögskola
- Sveriges Jiddischförbund

Meänkieli

Informationsmöte i Kiruna, 19 november 2018

Sammanlagt deltog nio externa mötesdeltagare. Följande organisationer var representerade:

- Arbetsgruppen för kväner i Malmfälten
- Kiruna kommun

Informationsmöte i Stockholm, 27 november 2018

Sammanlagt deltog elva externa mötesdeltagare. Följande organisationer var representerade:

- Gällivare kommun
- Met Nuoret
- Pajala kommun
- Språkrådets referensgrupp för meänkieli
- Stockholm stad
- Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T)
- Umeå Universitet
- Övertorneå kommun

Romani chib

Informationsmöte i Stockholm, 14 november 2018

Sammanlagt deltog sexton externa mötesdeltagare:

- Frantzwagner Sällskapet
- IREM
- Lattjo Drom
- Malmö Ungdomscentral
- Språkrådets referensgrupp för romani chib
- Riksförbundet romer i Europa
- Roma International

- Roman Paso
- Romani Glinda
- Unga RIMON

Övriga möten

Charlotta Wickman, utredare, *"Utredning om inrättande av ett nationellt centrum för romska frågor"*, Stockholm den 6 november 2018

Ann-Marie Algemo och Katarina Popovic, Länsstyrelsen i Stockholm, Stockholm den 21 november 2018

Marie-Louise Allas, Sametinget, Sylvia Sparrock, Språkcentrum Östersund och Ingegerd Vannar, Språkcentrum Tärnaby, Östersund den 28 november 2018

Lennart Rohdin, utredare, *"Utredningen om en stärkt minoritetspolitik" (KU2016:02)*, Uppsala den 10 december 2018

Bilaga 2

Mottagare av skriftligt samråd om Språkcentrumutredningens förslag gällande finska och meänkieli

Finska

Sverigefinska riksförbundet

Sverigefinländarnas delegation

Yrkesföreningen för samordnare för finska förvaltningsområde

Finska pensionärers riksförbund i Sverige (SEKL-FPRF)

Sverigefinska ungdomsförbundet

Språkrådets referensgrupp i finska

Uppsala kommun

Övriga deltagare vid informationsmöte

Stockholms universitet

Leena Huss, medförfattare av förstudien *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska*

Kaisa Syrjänen Schaal, medförfattare av förstudien *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska*

Meänkieli

Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T)

Meän Akadeemi

Met Nouret

Meänmaa

Arbetsgruppen för kväner i Malmfälten

Språkrådets referensgrupp i meänkieli

Ledamot i ISOF:s referensgrupp för revitaliseringsbidrag

Övriga deltagare vid informationsmöten

Linnea Nylund, Korpilombolo

Minoritetssamordnare och kommunala företrädare i:

Gällivare
Haparanda
Kalix
Kiruna
Luleå
Pajala
Stockholm
Örnsköldsvik
Övertorneå

För kännedom:

Länsstyrelsen i Stockholm

Sametinget

Lennart Rohdin, utredare

Bilaga 3

Inkomna samrådssvar – förslag om språkcentrum för finska respektive meänkieli

Inkomna svar- skriftligt samråd om språkcentrum för finska

- Finska avdelningen, Stockholms Universitet
- Hanna Tallre, Örnsköldsvik, språkbärare
- Kaisa Syrjänen Schaal och Leena Huss, författare av förstudien *"Etablering av ett språkcentrum för meänkieli ochfinska"*
- Lennart Rohdin, utredare för *"Utredningen om en stärkt minoritetspolitik"* (KU2016:02)
- Sverigefinländarnas delegation
- Sverigefinska riksförbundet
- Sverigefinska ungdomsförbundet
- Uppsala kommun
- Örnsköldsviks kommun
- Örnsköldsviks finska förening

Inkomna svar – skriftligt samråd om språkcentrum för meänkieli

- Arbetsgruppen för kväner i Malmfälten
- Harriet Kuoppa, Örnsköldsvik, språkbärare
- Holger Torneus, Jukkasjärvi, språkbärare
- Lennart Rohdin, utredare för *"Utredningen om en stärkt minoritetspolitik"* (KU2016:02)
- Linnea Nylund, Korpilombolo, språkbärare
- Met Nuoret
- Meänmaa och KEXI- Meän kirjailat
- Svenska Tornedalingars Riksförbund (STR-T)
- Tornedalingar i Uppsala
- Övertorneå kommun